

דף עז

רבי שמעון חולק בין נכסים לנכסים; נכסים הידועין לבעל — לא תמכור ואם מכרה ונתנה בטל. שאינן ידועין לבעל — לא תמכור ואם מכרה ונתנה קיים' — טעם החילוק, כי מה טעם תקנו חכמים לבעל זכות אכילת פירות מנכסי אשתו — תחת פרקונה, שאם לא יאכל פירות יימנע מלפדותה, שאומר יש לה כיס בידה, תפדה היא את עצמה. וטעם זה אינו שייך אלא בנכסים הידועים לבעל, אבל בשאינם ידועים לא תקנו לו שום זכות לא בגוף ולא בפירות. (רמ"ה. מובא ברא"ש.

ולפי זה נכסים שאינם ידועים שאמר רבי שמעון לא תמכור — פירוש שהיית להודיעו [ואין הפירוש לא תמכור מאחר והפירות לבעל — שהרי עדיין אין לו זכות אכילת פירות כל שאינו יודע], ואם מכרה ואחר כך נודע לו — מכרה קיים. (עפ"י חזו"א עו, ד).

ויש סוברים לומר שהבעל אוכל פירות מנכסים שאינם ידועים, רק לענין מכירה אמר רבי שמעון שמכירתה קיימת. כן נקט האבני-מילואים (פד) עפ"י הרמב"ן. וכן כתב באבי-עזרי (אישות כב, טז) לשמוע מדברי הרמב"ם. וכיון שהטעם הוא משום סמיכות דעת, נראה שאין חילוק אם לא ידע על קיומם של הנכסים או ידע על קיומם וטעה בדין וסבר שאין לו זכות בהם — גם באופן זה אם מכרתם מכרה קיים. (וכן הוכיח בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"א קד, ע"ש).

ר'ישא ודאי בזכותה נפלו, סיפא אימר בזכותה אימר בזכותה, לכתחלה לא תמכור... — לא מציינו זאת בשאר זכויות הבעל, שהרי אין הבעל יורש את ארוסתו בודאי ולא בספק, וכן אינו אוכל פירות באירוסין בתורת ודאי — אלא הכוונה לתקנה מיוחדת לענין מכירה, שיהא אסור לה לכתחלה למכור מחמת ספק זה. (אילת השחר.

ונראה מסברא שלא תקנו אלא בנכסים העומדים לקיום ומיועדים לבוא עמה לבית בעלה, שכשהיא מוכרתם מאבדת בזה זכותו העתידית של בעלה, [וזהו פירוש 'ספק בזכותו נפלו' — כי קרוב לודאי שהיו נכנסים לרשותו], אבל חפצים הנועדים לשימוש ולכלילן בהווה, ודאי לא שמענו איסור לארוסה לכלותם בדרך שימוש, כגון שחיטת בהמתה לאכילה. שאלו ודאי לא נפלו בזכותו העתידית. וע"ש באילת השחר שעמד בזה).

(ע"ב) 'דתניא אמר רבי יהודה, אמרו לפני רבן גמליאל: הואיל וזו אשתו וזו אשתו, זו מכרה בטל אף זו מכרה בטל... — לפרש"י [דלא ככמה ראשונים], רצו להשוות בין אשתו נשואה שנפלו לה נכסים משנישאת, שמכרה בטל, ובין אשתו ארוסה שיהא מכרה בטל. השוואה זו צריכה באור, הלא באשתו נשואה זכאי הבעל באכילת פירות, לכך מכרה בטל, שאינה יכולה למכור זכות של בעלה, משא"כ בארוסה אין לבעל זכות אכילת פירות.

ויש לבאר שזה שאין האשה יכולה למכור נכסיה, זכות מיוחדת היא שתקנו לבעל, ולא משום שזכאי באכילת פירות, שזכות אכילת פירות לבדה אין בכחה לבטל מכירתה, [כי יש לומר שזכות הבעל בפירות תלויה ועומדת בשם 'נכסי מלוג' וכיון שמכרה שוב אינם בגדר 'נכסי מלוג' וממילא נפקעה זכותו. או בסגנון זה: זכות אכילת פירות אינה זכות בעצם הנכס אלא היא זכות עתידית בפירות שלא באו לעולם, ולכך כשמוכרת הרי בטלה זכותו ממילא].

וכן משמע ברא"ש, שישנה אפשרות לומר שאם ידע הבעל בנכסים עד שלא מכרה, יש לו פירות ואעפ"כ מכרה קיים. וכן יש מדייקים מדברי הרמב"ם — הרי שאין שתי הזכויות הללו תלויות זו בזו בהכרח. וכיון שכן שפיר יש ללמוד שאף באירוסין הואיל והיא אשתו, זכה בזכות זו שלא תמכור. (עפ"י שערי שמועות; אבי עזרי — אישות כב, טז; אילת השחר. ע"ש.

באבי עזרי ובאילת השחר נקטו כהנחה פשוטה שלרובן גמליאל זוכה הבעל באכילת פירות לאחר נישואין בנכסים שנפלו לה עד שלא נישאת, ואעפ"י שיכולה למכור אותם נכסים לכתחילה. ומה הוכיחו שזכות אכילת פירות אינה מונעת בהכרח את מכירתה. ויש להעיר שבחידושי רבנו קרשקש נסתפק בשאלה זו, האם לר"ג זוכה בפירות מנכסים אלו. ואפשר ששורש ספקו בשאלה הנ"ל. [ואין להביא ראיה מלהלן רפ"ט, שיתכן מצב של סילוק הבעל מהנכסים ואם מכרה ונתנה קיים ואעפ"י שהפירות שלו — כי זה גופא נכלל בסילוקו, שזכותו באכילת פירות לא תמנע את מכירתה].

'אינהו דאמרי כרבותינו...' — ולפי שלא היתה ברייתא דרבותינו שגורה בבית המדרש, לכך לא אמרו 'הלכה כרבותינו' אלא עשאוה מימרא. (ריטב"א)

'מתניתין בחייה ולפירות, תקנת אושא בגופה של קרקע ולאחר מיתה' — אבל בחייה אין הבעל מוציא מהלקוחות אלא פירות, אבל גוף הקרקע נשאר אצל הלוקח עד לאחר מיתה. והטעם משום תקנת הלוקח, שאם ימות הבעל בחייה, יהא הלוקח מוחזק בקרקע ונוח לו בכך. (ר"י מגאש. וע' גם ברמב"ם — אישות כב, ז. וכל שכן שהאשה שמכרה נכסי מלוג אינה מוציאה מיד הלקוחות, כיון שהמכירה חלה א"כ תמות היא בחיי בעלה. עפ"י שו"ת הרשב"א ח"ב שז). ויש סוברים שאף בחייה מוציא גוף הקרקע מיד הלוקח. (רא"ש; טור. ומובא ברמ"א צ, ט. וע' פני יהושע ב"ק פז, ובמה שתמה עליו באבי עזרי — חובל ומזיק ד, כא).

'תקנת אושא בגופה של קרקע ולאחר מיתה' — והלקוחות מפסידים את מקחם ואת כספם. ואין תימה בכך, לפי שנכנסו בספק זה מלכתחילה וקנו בסכום מועט, שאם תתגרש האשה או ימות הבעל בחייה — יזכו בכל, ואם תמות היא בחייו — הבעל יזכה ולא הם. (עפ"י שו"ת הריב"ש קנג). ואם דמי המקח שקיבלה האשה קיימים — כתב הרמב"ם (אישות כב, ז) שצריך להחזירם ללקוחות. ויש סוברים שבכל אופן צריך הבעל לשלם ללקוחות דמים שנתנו כשמוציא הנכס מהם. (ע"ש במגיד משנה, מחלוקת הגאונים. וע' במאירי).

דף עט

'אזל רב ענן לקמיה דמר עוקבא אמר ליה: חזי מר, נחמן חקלאה היכי מקרע שטרי דאינשי. אמר ליה: אימא לי איזי, גופא דעובדא היכי הוה...' — אין כאן משום דיבור בגנות חברו, כי כוונת רב ענן היתה שבביל קנאת האמת, כדי שמר-עוקבא שהיה אב בית דין עוד בימי שמואל (ע' מועד קטן טז:), ימנעהו מכך להבא או אף יחזיר המעשה בשטר הזה עצמו. [וכענין שאמרו בערכין (טז:), אמר רבי יוחנן בן נורי הרבה פעמים לקה עקיבא על ידי לפני רבי שמעון... והוספתי בו אהבה, ע"ש], ועל כן אין שייך ענין לשון הרע, כיון שכוונת המספר הוא לתועלת ולא לגנות ח"ו. וממעשה דמר עוקבא הנ"ל יש ללמוד הנהגה גדולה בעינים אלו, דהיינו: אם אחד סיפר לחבירו שפלוגי עשה לו רעה או חירפו וגידפו, יהיה מי שיהיה המספר, אפילו מגדולי הדור דבודאי לא ישקר, אף על פי כן לא יבוש חבירו מלשאול ממנו את עצם המעשה אשר היה מתחילה, כי הרבה פעמים ישתנה על ידי זה הענין להפכו. והראיה מרב ענן שהיה אמורא והיה לו גילוי אליהו כמו דאיתא בכתובות (קו:), אף על פי כן כשדרש ממנו מר עוקבא המעשה בשלימותו, נשתנה על ידי זה הענין מרע לטוב. (חפץ חיים — הל' לשון הרע י, יא, בבאמ"ח סוף אות לא).

'כותבת שטר פסים לאחריים. דברי רשב"ג' — פירש הרשב"א [דלא כרבנו תם], לא שטר פסים ממש, שאם כן לכולי עלמא לאו כלום הוא, אלא שדינו כפסים שאינו קיים.

שאלות ותשובות לסיכום ולחזרה

פרק שמיני; דף עח

קמו. האשה שנפלו לה נכסים; האם יכולה למכרם וליתנם, לכתחילה ובדיעבד; —
א. בארוסה.

ב. בנשואה.

א. בארוסה; —

נפלו לה נכסים קודם שתתארס, ונתארסה — מוכרת ונותנת וקיים, כי בזכותה נפלו. נפלו לה משנתארסה — בית שמאי אומרים: תמכור. ובית הלל אומרים: לא תמכור ואם מכרה ונתנה — קיים (מפני שנידון כספק בזכותה נפלו ספק בזכותו). חכמים אמרו לפני רבן גמליאל שצריך להיות מכרה בטל. ולדברי רבי חנינא בן עקביא (לפירוש רב פפא. עתוס), לא נחלקו בית שמאי ובית הלל בזה אלא לדברי הכל מוכרת ונותנת אף לכתחילה.

א. לפי פירוש אחד ברש"י מכתב-יד (מובא בתוס'), לחכמים החולקים על רבן גמליאל, אפילו נפלו לה קודם שנתארסה, הבעל מוציא [לאחר נישואין. עהו"א עו,א] מיד הלקוחות כשמכרה כשהיא ארוסה.

ב. כתבו אחרונים, שחכמים קבלתו תשובתו של רבן גמליאל לענין ארוסה, שאין מכרה בטל. (עפ"י אבני נזר אה"ע שלז; חזו"א).

ג. להלכה, נפלו לה משנתארסה לכתחילה לא תמכור ואם מכרה ונתנה קיים, כבית הלל דמתניתין. (ר"ן).

ד. יש אומרים שעליה אין איסור למכור, שהרי יכולה היא שלא לינשא, אלא הלוקה הבא לימלך מורים לו שלא יקח. (ע' תוס' יום טוב; אבני מלואים צ סקי"ט; שו"ת פנים מאירות ח"א קא; אבני נזר אה"ע שלה.

וע' בשו"ת אחיעזר (ח"ג לה) שנראה שנקט כהנחה פשוטה שיש איסור על האשה לעשות כן, ורצה לדון משום כך שמא אין מצוה לקיים דבריה לאחר מיתתה, כשאמרה ליתן לאחרים נכסים שאינם ידועים.

ב. בנשואה; —

נפלו לה נכסים משנישואת, ומכרתם — הבעל מוציא מיד הלקוחות לצורך אכילת פירות בחייה. ומתקנת אושא ואילך מוציא אף את גוף הקרקע (והוא הדין במטלטלין. שו"ת הרשב"א ח"ד רמג; שו"ת רשב"ש תקג) אם מתה האשה בחייו.

א. יש אומרים שמוציא מהם בלא דמים ויש אומרים בדמים. והרמב"ם כתב שאם הדמים שנתנו קיימים — צריך הבעל להחזירם ללקוחות.

ב. מחילת האשה לאחרים, הריהי כמכירה ונתנה, ואינה מועילה. (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"ב שז). הודאתה לאחרים אינה מועילה להרע כח בעלה. (ע' שו"ת הרשב"א ח"ב שז).

נפלו לה נכסים משנתארסה, ונישאת — רבן גמליאל אומר: אם מכרה ונתנה קיים. ולרב זביד יש לגרוס: 'מוכרת ונותנת' — אף לכתחילה (כגרסת רש"י, אבל התוס' גרסו להפך). ולרב פפא — לרבי יהודה אליבא דרבן גמליאל לכתחילה לא תמכור ולרבי חנינא בן עקביא אליבא דרבן גמליאל — תמכור (ולא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה). וחכמים חלקו על רבן גמליאל ולדעתם מכרה בטל. וכן חזרו ונמנו רבותינו, הבעל מוציא

מיד הלקוחות. וכן אמרו רב ושמואל.
 נפלו לה נכסים קודם שנתארסה — לרבי יהודה ולרבי חנניה בן עקיבא, מכרה ונתנה — קיים, (אפילו לחכמים החולקים על רבן גמליאל. עפ"י תוס'). אבל לכתחילה לא תמכור (רש"י). ורבותינו נמנו וגמרו שהבעל מוציא מיד הלקוחות, וכן אמרו רב ושמואל.
 וכן הלכה, שבין אם נפלו קודם שנתארסה בין לאחר שנתארסה, ונישאת — הבעל מוציא מיד הלקוחות. (רי"ף).

מתה, הבעל יורשה, גם נכסים שנפלו לה עד שלא תתארס. (מהרי"ח. מובא בהגהות אשר"י).
 רבי שמעון מחלק בין נכסים לנכסים; נכסים הידועים לבעל [לרבי יוסי בר חנינא (הרשב"א בתשובה ח"ד קמג) גרס: רבי אבהו. ובחדושי הביא הרשב"א גרסא 'רבי ינאי'] — קרקעות. ולרבי יוחנן, אף מטלטלין] — אם מכרה ונתנה בטל. ושאינם ידועים [לרבי"ח: מטלטלין. ולרבי יוחנן: כל שיושבת כאן ונפלו לה נכסים במדינת הים. ותניא נמי הכי] — לא תמכור, ואם מכרה ונתנה — קיים.

א. יש אומרים שרבי שמעון חולק רק בנכסים שנפלו לה קודם שנישאת, אבל נפלו לה משנישאת — זכה בהם הבעל אפילו אינם ידועים. (עפ"י רא"ה, מובא במאירי ובחדושי ר' קרשקש, וחלק שם על דעה זו). ואין כן דעת רוב המפרשים.

ב. משמע ברא"ש ועוד ראשונים שלרבי שמעון אין הבעל אוכל פירות מנכסים שאינם ידועים. ויש סוברים שכל שלא מכרתם הבעל אוכל פירות. (עפ"י רמב"ן להלן פ. וכן נקטו האבני-מלואים (פד) ואבני-נזר. וכ"כ באבי עזרי (אישות כב, טז) בד' הרמב"ם).

ולענין ירושת הבעל — מבואר ברמב"ן ובר"ן שהוא יורשה. (וע' גם באבני-מלואים צ סק"י ובשו"ת אחיעזר ח"ג לה). ויש אומרים שאם לפי מחשבת הבעל אינו יורש אותם נכסים — בכגון זה באמת אינו יורשה. (ע' אגרות משה אה"ע ח"א קד).

ג. הלכה כרבי שמעון, וכפירוש רבי יוחנן. ו'מדינת הים' לאו דוקא אלא אף באותה מדינה, כל שלא ידע הבעל קודם שמכרה — מכרה קיים בדיעבד. (ראשונים. וי"א שמדינת הים דוקא, ואין נקרא 'אינם ידועים' אלא בדבר שלא היה מצפה שיפול לה. עתורא"ש בדעת רש"י).
 ישנה דעה שאין הלכה כרבי שמעון. מובא במאירי).

ד. ידע הבעל על הנכסים שעומדים ליפול לה והוא מצפה להם, אבל לא ידע כאשר נפלו לה — לדברי הרא"ש דינם כנכסים ידועים ומכרה בטל. ולהר"ן גם באופן זה מכרה קיים. (עפ"י בית שמואל צ ס"ק מב).

ונראה שרק בירושה אמר הרא"ש, משום שזכות הירושה כבר היתה לה קודם שיצאה לפועל, אבל במתנה, שכל זמן שלא ניתן לה לא היה לה שום זכות — גם אם ידע הבעל וציפה מקודם לכן, אין זה נחשב כנכסים ידועים. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א קג).

עוד נראה שאם ידע הבעל שהחליטו מטעם המדינה ליתן לאשה שילומי פיצויים, אעפ"י שלא ידע כשנתנו בפועל, כיון שאין מצוי כלל שיחזרו בהם מליתן, נחשב כנכסים הידועים. (שם. אודות אשה שקיבלה שילומים מגרמניה, אין בכחה ליתנם מתנה לאחר, שבעלה זכה כנכסים הידועים).

ה. יש לומר שהוא הדין אם טעה בדין וסבר שאין לו זכות בנכסים, גם זה נחשב כנכסים שאינם ידועים שאם מכרה ונתנה קיים. ועל כן נראה שאשה שהשאירה צוואה ליתן נכסיה לפלוני והבעל היה סבור שצוואתה חלה ואינו יורשה — צוואתה חלה. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א קד).

ו. יש מדייקים מדברי הר"ן שיכולה האשה ליתן אף לכתחילה נכסים שאינם ידועים במתנת שכיב-מרע או במתנת בריא לאחר מיתה, ולא אסרו לכתחילה אלא מחיים. אך צריך עיון בטעם הדבר. (ע' אחיעזר ח"ג סוס"י לה).